

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-27>

УДК 338.512

ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ ENTERPRISE EXPENSES AND THEIR MANAGEMENT

Ляшенко Ганна Павлівна
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6560-9931>

Овсяннікова Вікторія Іванівна
магістр,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8684-0697>

Liashenko Hanna, Ovsiannikova Viktoria
State Tax University

У статті розкрито значення витрат та управління ними, як економічну категорію, яка призводить до ефективності господарської діяльності підприємства, а саме: до розширення виробництва, збільшення власного капіталу, а це означає підвищення платоспроможності підприємства. Досліджуючи поняття «витрати» і «управління витратами» виникає думка, що витрати – це вартісне значення використання всіх видів ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних) для досягнення мети підприємства. У статті відзначено, що витрати, або позитивно, або негативно, впливають на процес прийняття управлінських рішень щодо господарювання на підприємстві. В зв'язку з цим необхідно займатися в теорії і практиці такою важливою проблемою як управління витратами, що є одною із складових системи менеджменту. У статті досліджено витрати за їх кваліфікаційними групами, які необхідні фахівцям для прийнятті рішень щодо ефективного управління суб'єктом господарювання.

Ключові слова: витрати, управління витратами, підприємство, підходи до управління витратами, методи управління витратами.

The article reveals the meaning of expenses and their management as an economic category that leads to the efficiency of the enterprise's economic activity, namely: to the expansion of production, increase of equity capital, which means an increase in the solvency of the enterprise. The purpose of this work is the study and analysis of theoretical approaches to the terms "costs", "cost management". Investigating the concepts of "expenses" and "expense management", the idea arises that costs are the value of using all types of resources (material, financial, labor, information) to achieve the enterprise's goal. The article noted that costs, either positively or negatively, affect the process of management decision-making regarding management at the enterprise. In this regard, it is necessary to deal in theory and practice with such an important problem as cost management, which is one of the components of the management system. The article examines expenses by their qualification groups, which are necessary for specialists to make decisions regarding the effective management of a business entity. Also, such concepts as "costs" and "expenditures" were studied because these concepts are distinguished in the economic literature according to the principle – costs refer to the structure of resources, and expenses – to operational activities and require funds for their payment. Part of the expenses related to the financial and investment activities of the enterprise are included in the cost price in accordance with the legislation. Therefore, the distribution of resources according to the areas of activity is an integral part of management. In economic literature, scientists interpret approaches to cost management in various aspects (integrative, dynamic, structural, situational, systemic approaches). Thus, cost management is a multifaceted, complex, purposeful process of cost formation, which ensures the achievement of the strategic goal of the enterprise's economic activity. Cost management methods, as "management tools" (models, methods and concepts), which are necessary for solving the economic activity of the enterprise, are also considered.

Keywords: costs, cost management, enterprise, approaches to cost management, methods of cost management.

Постановка проблеми. Підприємство від своєї господарської діяльності хоче отримати максимальний прибуток. Але отримання

прибутку пов'язане із витратами. Кожне підприємство визначає свої витрати на виготовлення продукції і дохід від її реалізації, а потім

їх зіставляють між собою. Таке зіставлення дає можливість підприємству оцінити ефективність своєї діяльності. Основною метою господарювання, в умовах ринкових відносин, для кожного підприємства є отримання максимального прибутку тому, що прибуток – це ріст інших економічних показників, розширення виробництва, збільшення власного капіталу і т.д. Але прибуток і витрати – це одна система і її ефективність залежить від вміння господарювати, тобто, в першу чергу, від управління витратами. Управління витратами – це одна із складових системи менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Управління витратами на рівні підприємства поєднує у собі складові процесів: виробничого (операційного) та фінансового з тим щоб оптимізувати витрати й отримати максимальний прибуток. Управління витратами, як сфера науки, з'явилася у XIX столітті з виникненням теорії витрат, і першими країнами, які мали відношення до цієї проблеми – це були Великобританія, Німеччина і США. В зв'язку з цим вчені і практики розпочали вивчати дану проблему. Відомі науковці, які досліджували поняття «витрати» та управління ними – це: П. Й. Атамас [1] М. Г. Грещак, [4], М. І. Задорожна [3], М. І. Скрипник [11], А. М. Турило [9], Ю. С. Цал-Цалко [13], Т. В. Козаченко [6],

Ю. М. Великий [2], Ю. І. Ключ [8], І. М. Труніна [10] та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Ціллю даної роботи є вивчення й аналіз теоретичних підходів щодо термінів «витрати», «управління витратами». До завдання даної роботи необхідно віднести дослідження підходів різних авторів щодо понять «витрати» та «управління витратами», як системи управління процесом оптимізації витрат, що дає можливість досягнути підприємству високих економічних результатів. На сьогодні залишаються питання недостатньо вирішеними, такі як: зміст та природа управління витратами, що і потребує подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теперішній час в нормативній базі та в економічній літературі немає єдиного визначення щодо поняття «витрати», і це гальмує процес прийняття управлінських рішень в господарській діяльності підприємства. Категорія «витрати» – це універсальна і часто досліджувана категорія (табл. 1). Автор В. К. Скляренко [12] розглядає витрати як грошову оцінку вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів на виробництво та реалізацію за певний період часу.

Таблиця 1

Поняття «витрати» в господарській діяльності підприємства

Автори	Визначення
П. Й. Атамас	Незважаючи на галузеві особливості, завжди в процесі виробництва беруть участь засоби праці, предмети праці та робоча сила, а у деяких галузях – природні ресурси. Використання цих елементів виробництва зумовлює витрати підприємства у процесі господарської діяльності [1, с. 34].
М. Г. Грещак, О. С. Коцюба	Витрати підприємства – формуються в процесі використання ресурсів при здійсненні певної його діяльності. Вони мають цільову спрямованість. Витрати підприємства визначаються як сума зменшення вартості активів або зменшення власного капіталу (збиток) [4, с. 26].
Н. В. Задорожна	Витрати – це вартість усіх використовуваних ресурсів, необхідних для випуску визначеного обсягу продукції [3].
М. І. Скрипник	Витрати – це використання тільки тих ресурсів, які при визначенні прибутку господарюючого суб'єкта за даний період часу ставляться у відповідність доходам [11].
А. М. Турило, Ю. Б. Кравчук, А. А. Турило	Витрати – це вартісне вираження абсолютної величини застосовано-спожитих ресурсів, необхідних для здійснення ним поставленої мети [9, с. 32]
Ю. С. Цал-Цалко	Витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [13, с. 17].

Отже, можна зробити висновок, що на думку всіх авторів, витрати – це вартісні значення використання всіх видів ресурсів: матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних для досягнення мети підприємства – отримання прибутку. Також бажано звернути увагу на те, що менеджери при прийнятті рішень повинні володіти більш глибокою інформацією про витрати, яка відображається у відповідних класифікаційних групах витрат.

Часто в економічній літературі зустрічаються поняття «витрати» і «видатки». Українські вчені, Ю. М. Великий, В. В. Прохорова, Н. В. Сабліна розмежовують ці поняття. Вони стверджують, що витрати відносяться до структури ресурсів, які використовуються у виробничій діяльності, видатки відносяться до операційної діяльності підприємства, до його грошових потоків, оскільки виникають у процесі його поточної операційної діяльності

і вимагають для своєї оплати коштів. Видатки з грошовими потоками не пов'язані й слугують елементом, що формує показник собівартості. Частина – видатків – це операційні видатки, а частина пов'язана з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства і включається в собівартість продукції в роздріб відповідно до законодавчо затверджених норм і правил. Розподіл ресурсів відповідно до напрямів діяльності становить складову частину управління господарською діяльністю промислового підприємства як єдиної системи [2, с. 16].

Отже, всі види витрат – це грошові кошти, які можна одержати в результаті використання ресурсів, що плануються й обліковуються як собівартість продукції. Також можна зазначити, витрати – це складна економічна категорія, яку можна розглядати, як вартість ресурсів, що використовує підприємство для здійснення фінансово-господарської діяльності.

Таблиця 2

Класифікація витрат

№ п/п	Основні ознаки	Елементи класифікації
1.	Економічні витрати	– матеріальні витрати; – витрати на оплату праці; – відрахування на соціальні потреби; – амортизація основних активів та інш.
2.	Статті калькуляції	– сировина і матеріали; – зворотні відходи (віднімаються); – напівфабрикати, покупні вироби, послуги та роботи виробничого характеру; – паливо й енергія на виробничі цілі; – основна заробітна плата основних робітників; – додаткова заробітна плата основних робітників; – відрахування на соціальні потреби основних робітників; – витрати на підготовку та освоєння виробництва; – загальновиробничі витрати; – інші виробничі витрати.
3.	Залежність від обсягу виробництва	– змінні витрати; – умовно-постійні.
4.	Складність витрат	– прості (одноеlementні); – комплексні (багатоelementні).
5.	Техніко-економічні витрати	– основні; – накладні (на обслуговування виробництва й управління).
6.	Кругообіг коштів	– виробничі витрати (витрати у виробничій сфері); – обігові витрати (у сфері обігу).
	Періодичність витрат	– одноразові; – поточні; – періодичні.
8.	Об'єкт управління	– витрати за місцем виникнення; – витрати за центрами відповідальності.

Для того, щоб витрати ефективно працювали в процесі виробництва й у сфері обігу необхідно ними управляти. Розглядаючи економічну літературу слід зазначити, що думки про управління витратами підприємства є неоднозначними і їх інструменти складні у практичному використанні, наприклад, автори. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С., Хлап'юнов Л. Ю., Макухін Г. А. відзначають, що метою управління витратами треба визнати не їх мінімізацію, що може призвести до скорочення виробництва, а ефективніше використання ресурсів підприємства, їхню економію та максимізацію віддачі на всіх етапах виробничого процесу [6, с. 18]. Також в спеціальній літературі вчені трактують конкретні підходи, звертаючи увагу на найважливіші аспекти (рис. 1).

Отже, управління витратами – це багатогранний, комплексний, ціленаправлений процес формування витрат, який забезпечує досягнення стратегічної мети господарської діяльності підприємства. Автор І. М. Труніна [10, с. 188–189] розглядає стратегічне управління витратами як процес, спрямований на їх раціоналізацію за встановленим переліком бізнес-процесів протягом певного періоду з урахуванням затратоутворюючих чинників, що забезпечує виконання функцій управління затратами на стадіях розроблення, формування, реалізації, контролювання й регулювання загальної стратегії підприємства, а також дає змогу враховувати конкурентні переваги щодо затрат.

Управління витратами орієнтоване на досягнення мети управління, тобто на практичний кінцевий результат підприємства – отримання прибутку. З тим щоб досягнути мети управління витратами необхідно: мінімізувати суми витрат, знижувати суми витрат, забезпечення перевищення суми доходів над витратами і зростання рівня віддачі від витрат. Досягнення мети управління витратами потребує вибору показників (методів, процедур оцінювання витрат, подання інформації по них у звітність, складання операційних, фінансових, інвестиційних бюджетів та інш.). Важливим серед підходів є процесний – це його зміст, організація і технології. Автори, Гапоненко А. Л. і Савельєва М. В. [5] відзначають, що організація процесу управління витратами включає виявлення учасників процесу й порядок їхньої взаємодії; опис тимчасової послідовності протікання процесу, обумовлений послідовною реалізацією функцій, визначення процедури взаємодії різних органів та осередків у процесі. Але слід відзначити, що після підходів щодо управління витратами необхідно звернути увагу на методи, які застосовуються для досягнення мети. Як правило в теорії і практиці застосовуються розповсюджені методи щодо управління витратами. Відповідно до економічної літератури вчені і практики вважають, що теорія управління витратами виникла в другій половині XIX століття. Саме в цей час була опублікована праця англійських

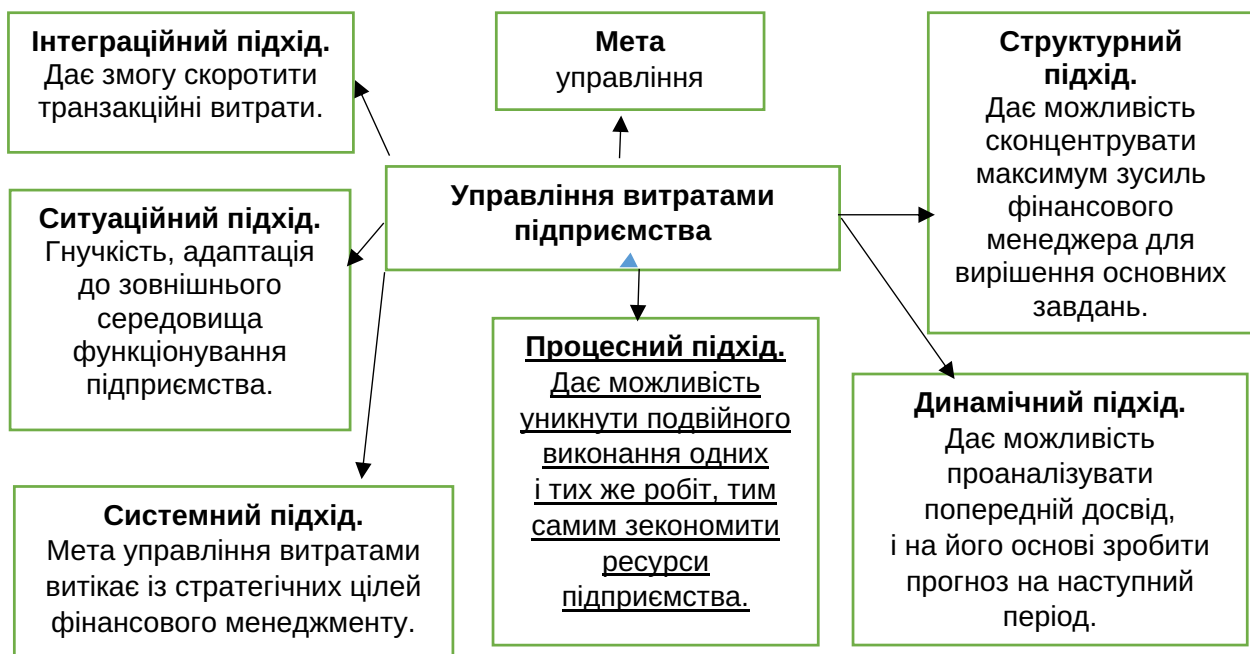

Рис. 1. Підходи щодо трактування поняття «управління витратами підприємства»

авторів Джона Матера Фелса й Еміля Гарке «Виробничі рахунки: принципи і практика їх ведення». Сутність даної праці полягала в тому, що виявлення та облік витрат здійснювалися «котельним» методом, тобто всі витрати знаходили своє місце в єдиному бухгалтерському реєстрі, потім витрати розподілялися пропорційно вибраним базам. Розвиваючи теорію управління витратами Джона Маннома увів таке поняття як «умовно-постійні» або «накладні витрати», тобто витрати які не можуть бути безпосередньо віднесені на одиницю продукції. Таким чином накладні (умовно-постійні) витрати не пов'язані із придбанням сировини, матеріалів, тому що їх не можна нормувати.

Наступним методом управління витратами американські підприємці почали використовувати «директ-костинг», сутність якого полягала в тому, що витрати поділялися на змінні і постійні, але постійні витрати не включалися в собівартість. Не менше важливим методом є «абзорпшн-костинг», який передбачає включення постійних (накладних) витрат у собівартість. Дуже важливий метод – це CVP-метод, який застосовується для оцінки витрат. На основі даного методу розроблена система «витрати-обсяг випуску продукції-прибуток», яка може забезпечити підприємству або беззбитковість, або фінансовий результат. Окремі автори розглядають методи управління як «інструменти управління» у складі яких розуміють «сукупність моделей, методів і концепцій, які використовуються для

вирішення поставлених завдань» [7, с. 30]. Наприклад, автори Ю. І. Ключ і Персій Ю. О. розглядають метод «як сукупність прийомів і операцій пізнання і практичної діяльності або як спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці» [8].

Кожне підприємство обумовлює вибір методів управління витратами самостійно тому що, як відзначається у монографії автора Козаченко В. Г. [6, с. 20], методи управління витратами підприємства залежать від специфіки, унікальності витрат як об'єкта управління, незалежності від формального управлінського впливу, безповоротності, закінченості, циклічності, неповної контрольованості, сталості, превентивності, двоїстості природи формування.

Висновки із проведеного дослідження. Підприємство повинно використовувати такий механізм формування витрат виробництва, який дасть змогу отримати повну інформацію про витрати на виготовлення продукції. Саме така інформація є гарантом успіху підприємства в конкурентному середовищі. Вчасне реагування на відхилення витрат від нормативних значень дасть змогу попередити зростання витрат виробництва, що прямо пропорційно впливають на собівартість продукції і прибуток підприємства. Таким чином, питання управління витратами підприємств в усіх економічних формаціях є важливим та неоднозначним, якщо його залишати без уваги, це може призвести до неефективного функціонування підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атамас П. Й. Управлінський облік : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 440 с.
2. Великий Ю. М., Прохорова В. В., Сабліна Н. В. Управління витратами підприємства : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2009. 192с.
3. Задорожна Н. В. Мікроекономічна теорія виробництва і витрат : навч. посібн. Київ : КНЕУ, 2003. 219 с.
4. Грещак М. Г. Управління витратами : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2002. 131 с.
5. Галоненко А. Л., Савельєва М. В. Теорія управління. URL: https://stud.com.ua/31796/menedzhment/teoriya_upravlinnya (дата звернення: 12.12.2022).
6. Козаченко Г. В., Погорєлов Ю. С., Хлап'юнов Л. Ю., Макухін Г. А. Управління затратами підприємства : монографія. Київ : Лібра, 2007. 320 с.
7. Горлова Е. И. Инструменты управления затратами в системе управления предприятием. *Экономинфо*. 2012. № 17. С. 30–34.
8. Ключ Ю. І., Персій Ю. О. Стратегічні напрями підвищення ефективності управління затратами промислових підприємств в умовах забезпечення сталого розвитку регіону. Забезпечення сталого розвитку регіону: економічні, управлінські, правові та інформаційно-технічні аспекти : колективна монографія / заг. ред. Ю. І. Ключ, Н. В. Швець. Сєверодонецьк : СЛУ ім. В. Даля, 2017. С. 332–346.
9. Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 120 с.

10. Труніна І. М., Онищенко О. В. Методичні підходи до управління затратами промислових підприємств. *Modern Economics*. 2018. № 7. С. 182–191.
11. Скрипник М. І. Затрати і витрати: проблема трактування понять. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2009. Вип. 1 (13). С. 236–240.
12. Склярєнко В. К. Экономика предприятия: учебник. Москва : ИНФРА-М, 2006. 528 с.
13. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посібн. Київ : ЦУЛ, 2002. 656 с.

REFERENCES:

1. Atamas P. Y. (2006) *Upravlinskyi oblik: navch. posibnyk*. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 440 p.
2. Velykyi Yu. M., Prokhorova V. V., Sablina N. V. (2009) *Upravlinnia vytratamy pidpriemstva: monohrafiia*. Kharkiv: INZhEK, 92 p.
3. Zadorozhna N. V. (2003) *Mikroekonomichna teoriia vyrobnytstva i vytrat: navch. posibn*. Kyiv: KNEU, 219 p.
4. Hreshchak M. H. (2002) *Upravlinnia vytratamy: navch.-metod. posibn. dlia samost. vyvch. dysts*. Kyiv: KNEU, 131 p.
5. Haponenko A. L., Savelieva M. V. *Teoriia upravlinnia*. URL: https://stud.com.ua/31796/menedzhment/teoriya_upravlinnya (12.12.2022).
6. Kozachenko H. V., Pohorielov Yu. S., Khlaponov L. Yu., Makukhin H. A. (2007) *Upravlinnia zatratamy pidpriemstva: monohrafiia*. Kyiv: Libra, 320 p.
7. Horlova E. Y. (2012) *Ynstrumenty upravleniia zatratamy v systeme upravleniia predpriiatyem. Ekonomynfo*. № 17. P. 30–34.
8. Klius Yu. I., Persii Yu. O. (2017) *Stratehichni napriamy pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia zatratamy promyslovykh pidpriemstv v umovakh zabezpechennia staloho rozvytku rehionu. Zabezpechennia staloho rozvytku rehionu: ekonomichni, upravlinski, pravovi ta informatsiino-tekhnicni aspekty: kolektyvna monohrafiia / zah. red. Yu. I. Klius, N. V. Shvets*. Sievierodonetsk: SNU im. V. Dalia. P. 332–346.
9. Turylo A. M., Kravchuk Yu. B., Turylo A. A. (2006) *Upravlinnia vytratamy pidpriemstva: navch. posibnyk*. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 120 p.
10. Trunina I. M., Onyshchenko O. V. (2018) *Metodychni pidkhody do upravlinnia zatratamy promyslovykh pidpriemstv. Modern Economics*. № 7. P. 182–191.
11. Skrypyk M. I. (2009) *Zatraty i vytraty: problema traktuvannia poniat. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 1 (13). P. 236–240.
12. Skliarenko V. K. (2006) *Ekonomyka predpriiatyia: uchebnyk*. Moskva: YNFRA-M, 528 p.
13. Tsai-Tsalko Yu. S. (2002) *Vytraty pidpriemstva: navch. posibn*. Kyiv: TsUL, 656 p.